Aleksandar Grličkov

NACIONÁLIS ÉS INTERNACIONÁLIS*

Az egyes népek munkásosztálya, valamint az egyes kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében és struktúrájában továbbra is az egyik legösszetettebb kérdés a nacionális és internacionális közötti viszony. A nacionális és internacionális közötti viszonyok összessége a marxista tudomány és forradalmi gyakorlat állandó, aktuális problémája. A nemzeti kérdésekben történő állásfoglaláshoz, valamint a nacionális és internacionális viszonyához a kommunista és munkásmozgalom történelme során számos impozáns siker és feledhetetlen vereség fűződik, csakúgy mint napjainkban, a szocializmusért, a szocializmus építéséért vívott harc során.

Az egyes kommunista és munkáspártok hozzáállásában és felfogásában megmutatkozó különbségek az objektíve különböző érdekek és a szocializmusért vívott harc objektíve különböző forradalmi feltételeinek eredménye. Ez azonban szemmel láthatóan nem kielégítő és nem magyarázat arra, miért nincs ilyen fontos és összetett kérdésben, mint a nacionális és internacionális közötti viszony, valamennyi szocialista erő, kommunista és munkáspárt részére egyaránt elfogadható, a forradalmi gyakorlatot szolgáló konzisztens, tudományos, elméleti koncepció. Az objektíve különböző forradalmi feltételeket nem fogadhatjuk el, mint egyetlen és igazi magyarázatot arra, miért volt (és miért az ma is) a nacionális és internacionális közötti viszonyról vallott különböző felfogás a kommunista és munkásmozgalom történelme során az ellentmondások elmélyítésének okozója, nem ritkán pedig az egyes országok kommunista és munkáspártjai közötti konfliktusok kiváltója. Egy konzisztens, univerzális és mindenki részére egyaránt elfogadható elméleti konceptus hiánya önmagában is növeli a munkásosztály viszo-

* Megjelent a Socijalizam folyóirat XX. évfolyama, 1977. évi 1. számában, a 3—27. oldalon, valamint a Borbában folytatásokban, 1977. február 22-étől 28-áig.

nyainak, különösképpen pedig az egyes országok kommunista és munkáspártjai közötti viszony problémáinak összetettségét. A mai elméleti gondolat és gondolkodás alapvető jegye az elhallgatás, a kétértelműség, a pontatlanság és egyoldalúság. Mindennek eredményeképp a mai elméleti gondolat egyre távolabb kerül a marxista tudomány hagyományaitól, a reális szükségletektől, amelyek által a nacionális és internacionális közötti viszony a munkásosztály szocializmusért vívott harcának mai forradalmi feltételei mellett megvalósulhat. A marxista hagyaték, Marx, Engels és Lenin művei bővelkednek az osztály és a nacionális közötti viszonyra vonatkozó tartós elméleti értékekkel, de lényegesen kevesebb a nacionális és internacionális közötti viszonyra vonatkozó elmélet. Ebből a megállapításból azonban nem lenne szabad levonni olyan következtetést, hogy a nacionális és internacionális viszonyára vonatkozó marxista-leninista hagyaték kevés egy konzisztens elméleti alap megfogalmazásához, amilyenre szükség van a konkrét forradalmi feltételek és a történelmi valóság körülményei között. Az osztály és a nacionális viszonyára vonatkozó elméleti hagyaték önmagában is elegendő alap a nacionális és internacionális viszonyának meghatározását összefoglaló elméleti koncepció kidolgozásához.

A munkásosztály, az egyes országok kommunista és munkáspártjai viszonyainak struktúrájában és rendszerében jelentkező, a nacionális és internacionális viszonyáról alkotott különböző felfogásokat nem magyarázhatjuk csupán egy konzisztens, a marxizmuson alapuló elméleti koncepció hiányával. A tényezők, amelyek döntően hatnak a nacionális és internacionális egymás közötti viszonyának fejlődésére, a konzisztens elfogadható elméleti koncepció és forradalmi gyakorlat kiépítésére, mindenekelőtt objektív jellegűek. A munkásosztálynak a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harca az egyes országokban egymástól objektíve különböző belső és nemzetközi feltételek közepette valósul meg. A termelőerők különböző fejlettségi foka, az egyes országok potenciális fejlődési lehetőségeiben megmutatkozó különbségek, csak úgy mint a történelmi, kulturális és más vonatkozású különbségek csupán kifejezői azoknak a nehézségeknek, amelyek az egyes országok között kialakuló viszonyokban objektíven jelentkezhetnek. A forradalmi gyakorlat azt igazolja, hogy a munkásosztálynak, a kommunista és munkáspártoknak ahhoz, hogy a társadalom vezető erőivé váljnak, először is nemzeti erővé kell válniuk, országaikban az osztály és nemzeti érdek autentikus képviselőivé. Ebben a szerves egységben, amelyben átszövi egymást az osztály és nemzeti érdek, csak ebben valósulhat meg a nemzeti és a nemzetközi szerves egysége. Ezzel természtesen nem szűnnek meg automatikusan azok az ellentmondások, amelyek az egyes országok közötti viszonyban, a különböző nemzeti érdekekből fakadnak.

A nemzeti kérdés fejlődésének történelme arra utal, hogy az egyes országok közötti ellentétek összetevő részét képezik a nemzeti érdek totális megnyilvánulásának a más nemzetekkel való viszonyban. Természetesen nem egyszerű identitásról van szó, az ellentétek társadalmi tartalmának kiegyenlítéséről. Ugyanis más a helyzet, ha a munkásosztály az osztályérdek és egyben a nemzeti érdek hordozója is, és más a helyzet akkor, ha az érdekek megtestesítője a tőkés osztály. A tartalomban egyező társadalmi-politikai identitás hiánya nem szünteti meg a nemzeti érdekek összeségében az ellentmondást. A munkás- és kommunistamozgalom fejlődése, továbbá a szocialista államok egymás közötti viszonyának fejlődése — ahol a munkásosztály egyben az osztály- és nemzeti érdek megtestesítője is — igazolta az objektív ellentmondások létezését. Ezek az ellentmondások függetlenek a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok szubjektív akaratától. Ezért szubjektív erőknek objektív szükséglete, hogy megteremtsék a lehetőséget, történelmileg elfogadható elméleti, politikai társadalmi keretet ad az objektív nehézségek áthidalására és nem egyszerű tagadására.

A kommunista és munkáspártok viszonyának történelmi fejlődése bebizonyította, hogy az egyes országok munkásosztályának nemzeti érdekeit nem lehet összhangba hozni annak nemzetközi érdekeivel olyan feltevés alapján, amely szerint egy bizonyos internacionális érdek felette áll minden nemzeti érdeknek. Ilymódon az egyes országok munkásosztályának a szocializmusért és a szocializmusért vívott harcában nem lehet szerves egységbe tömöríteni a nacionális és internacionális közötti viszonyt. A nacionális és internacionális közötti viszony a munkásosztály szocializmusért folytatott harcában nincs lineáris függő viszonyban sem a nemzeti, sem a nemzetközi érdekkel. Az internacionális nem lehet a nemzeti érdekek egyszerű összege, de ugyanígy nem lehet az egyes államok munkásosztályának, kommunista és munkáspártjainak konkrét érdekein kívüli absztrakt érdek sem. A nemzetközi érdeknek a nemzeti érdekek fölé való helyezése a nemzetközi érdeket irracionális szférába tereli, absztrakt érdekké változtatja, és ily módon közvetlenül is a nemzeti érdekkel hozza ellentétbe. Az internacionális érdek felsőbbrendűségéről alkotott felfogás az országok érdekei közötti objektív ellentmondást mélyíti csak el, mert nem teremt perspektívát az ellentmondások áthidalására a függetlenség és önállóság elvének tiszteletben tartása alapján.

A munkásosztálynak a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harcában a nacionális és internacionális érdek közötti viszony nem egyirányú és nem egyértelmű, ellenkezőleg. Társadalmi és politikai értelme és tartalma nemegyszer s mindenkorra megadott. Hajlamos az örökös alkalmazkodásra a megváltozott forradalmi feltételekkel össz-

hangban. Értelme és tartalma a politikai és gazdasági feltételektől, valamint a munkásosztály szocializmusért és a szocializmus építéséért folytatott harcának változó feltételeitől függően változik, a világban és az egyes államokban, mint ahogy azt az eddigi gyakorlat is igazolta, a nacionális és internacionális közötti viszony a kommunista és munkásmozgalomban uralkodó viszonyok állásával. Az alkalmazkodási folyamat, a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harc egyes történelmi szakaszaiban. Magától értetődő, hogy a nacionális és internacionális közötti viszony kifejezésének formái függenek a szocializmusnak, mint világfolyamatnak a világrendszerré való átfejlődés történelmi jelentőségű útján elért fejlettségi fokától.

A nacionális és internacionális közötti viszony tartalmi alkalmazkodásának és értelmezésének szükséges figyelembe vétele, valamint e viszonyok kifejezési formái alkalmazkodásának szükségessége, a marxizmus alapvető irányvonalát képezi mind az elméleti alap, mind a forradalmi gyakorlat kiépítésében. Az alkalmazkodási folyamat figyelembe vétele igazolja, hogy a nacionális és internacionális közötti viszony igen összetett, ellentmondásos és egymással szervesen összefüggő viszony.

A munkásmozgalom fejlődésének történelme, nem kevésbé a kommunista és munkásmozgalom mai viszonyai a nacionális és internacionális közötti viszony rendszerében fellelhető ellentmondások megnyilatkozása és tükrözője. A szocialista erők téves állásfoglalása e kérdésben a kommunista és munkásmozgalmat krízisekbe sodorta, konfliktusokat váltott ki, elmélyítette az amúgy is objektíven létező ellentmondásokat. Emiatt a munkásmozgalom történelme során, de ma is a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében és struktúrájában rendkívüli jelentőséget tulajdonítanak a nacionális és internacionális viszonyának.

A múltba, a kommunista és munkásmozgalom keletkezésére vetett pillantás, valamint az objektív ellentmondások, törvényszerűségek és lehetőségek megvilágítása — amiről a későbbiek folyamán lesz szó — pontosabb képet ad a nacionális és internacionális közötti viszony elméleti és politikai fejlődéséről, evolúciójáról. Teljesebb képet kapunk így a nacionális és internacionális viszony megnyilatkozási formáiról és e formák fejlődéséről, az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszony rendszerében.

A kommunista mozgalom a század elején alakult ki, a munkásmozgalomnak kétszárnyra — a kommunista, valamint a szocialista és szociáldemokrata szárnyra — történő szakadásával. A nacionális és internacionális szerepét az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszonyban jobban megértjük, ha tudjuk, hogy a kommunista mozgalom fejlődésének első szakaszában, mint egységes

nemzetközi kommunista párt létezett, és csupán nemzeti szekciói voltak. Az egyes országokban tevékenykedő nemzeti szervezeteket az egységes nemzetközi kommunista párt nemzeti különítményének, osztagának tekintették.

Az ily módon megszervezett, egységes nemzetközi kommunista párt statútumának alaprendelkezései, organizációs alapelvei meghatározták az elméleti és politikai alapot, a társadalmi keretet is, amelyek közepette a nacionális és internacionális közötti viszony megvalósulhatott. Egyes statutáris alaprendelkezések, mint amilyen például a demokratikus centralizmus, nemzetközi méretekben nyertek alkalmazást; az egységes kommunista pártban a monolit egység az egyedüli központi vezetőség generális politikai irányvonala alapján valósult meg. A Harmadik Internacionálé Statútumának a nemzetközi osztályfegyelemről szóló rendelkezése alapkritérium volt a szervezet valamennyi tagjának viselkedésére vonatkozóan. Az egységes nemzetközi kommunista párt a „szocialista világforradalom közvetlen létezésének" feltételezésén alapult.

Egységes kommunista párt, egységes politikai irányvonal, egységes stratégia és taktika, nemzetközi méretű demokratikus centralizmus és az ezen alapuló monolit egység, valamint osztályfegyelem azok a tényezők, amelyek meghatározták a társadalmi-politikai keretet, az elméletet és forradalmi gyakorlatot a kommunista és munkásmozgalom összes viszonyainak fejlődésében. Kihatottak egyes igen fontos kategóriák társadalmi és politikai keretének fejlődésére is, mint amilyenek: az osztályérdek és a nacionális viszonya; a nacionális és internacionális viszonya, a munkásszolidaritás értelme és tartalma, a proletár- és szocialista internacionalizmus stb. Az ilyen alapokon nyugvó viszonyok hatására mind az elméletben, mind a forradalmi gyakorlatban a nacionális és az internacionális között hierarchikus viszony alakul ki. A hierarchikus viszony előnyben részesítette a nemzetközit a nemzetivel szemben, vagyis a „nemzeti különítmények" nemzeti érdekeivel szemben.

Az ilyen elméleti hozzáállás és politikai gyakorlat szerint a nemzetközi érdek univerzális és primáris, míg a nemzeti érdek csupán másodlagos. E felfogás szerint az internacionális és nacionális közötti hierarchikus viszony egyben a kettő közötti szerves egységet igazolja. Ugyan ez a felfogás figyelmen kívül hagyja, elhanyagolja a nacionális és internacionális között fennálló objektív ellentmondásokat is, sőt figyelmen kívül hagyja nemzeti érdekeken belül jelentkező ellentmondásokat. A munkásosztály szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott harcában a nemzeti és nemzetközi érdekek egyenrangúságának hangoztatása, valamint annak hangoztatása, hogy a nemzetközi érdek is konkrét és nem absztrakt, tehát mint ilyen a nemzeti érdekből fakad, és

arra támaszkodik, az említett nézet szerint elhajlást, deviációt jelent, amely szinte törvényszerűen az egyes „nemzeti különítményeknek" a „nacionalizmushoz és elszigeteltségéhez" vezet.

A kommunista mozgalom tevékenységének feltételei lényegesen megváltoztak. A kommunista mozgalom sem institucionálisan, sem a gyakorlatban többé nem „nemzeti különítményekből" álló egységes párt, hanem az egyes országok önálló kommunista és munkáspártjai alkotják. Mindez azonban nem változtatta meg radikálisan a kommunista és munkáspártok viszonyáról, a nacionális és internacionális viszonyáról alkotott elméletet és gyakorlatot. Mondhatnánk, hogy a régi elméleti modell alapjában még nem szűnt meg hatni, és nem adta át helyét egy másiknak, amely jobban megfelelne a megváltozott forradalmi feltételeknek. A régi felfogások bizonyos szükségszerű változáson estek át, alkalmazkodtak az új feltételekhez, és megpróbálják továbbra is határozni a nemzeti és nemzetközi viszonyának tartalmát. A kommunista és munkásmozgalomban az egymás közötti viszonyról folytatott mai dialógus nem kerülte el a nacionális és internacionális közötti viszonyt sem. Ennek a dialógusnak, mint ismeretes, különbözőek a politikai alapjai, különböző az elméleti hozzáállás, és különbözik az ezeken alapuló politikai gyakorlat is.

Tévedés lenne figyelmen kívül hagyni a tényt, hogy az előbbiek során vitatott konstitucionális rendelkezések és elvek, valamint a kommunista és munkásmozgalmat ezeken az alapokon formáló elmélet és politikai gyakorlat a maga idejében pozitíven hatott a kommunista mozgalom gyors fejlődésére és terebélyesedésére a világon. Viszonylag rövid idő alatt számos országban és szinte minden világrészen megszervezték a kommunista pártot. Ugyanez viszont nem vonatkozik a munkásmozgalom másik szárnyára, a szocialistákra és szociáldemokratákra. Ők alapjában véve az ó-kontinensen, Európában maradtak, ahol egyébként is, mint ismeretes, létrejött a munkásmozgalom, megszületett a maxista elmélet, lezajlott az első szocialista forradalom.

Ellenben azt sem tévesszük szem elől, hogy történelmi értelemben az említett pozitív folyamatok viszonylag gyorsan kimerültek, és az elvek csak úgy, mint a forradalmi gyakorlat, amelyen a kommunista mozgalom megszervezése alapult a világban, negatívan kezdtek hatni annak fejlődésére, valamint az egyes államok kommunista pártjainak fejlődésére.

A sok tendenció közül, amelyek a kommunista és munkásmozgalom fejlődésében mint negatív tendenciók ismeretesek, elsősorban azokat kell megemlíteni, amelyek hatása univerzális, hosszantartó volt. Arról van szó, hogy az egységes kommunista párt általános egységes politikai vo-

nalát követő nemzeti osztagok mind gyakrabban kerültek összeütközésbe saját országaik reális társadalmi, politikai és gazdasági viszonyaival. Az általános egységes politikai irányvonal mind kifejezettebb eltávolodása a reális nemzeti feltételektől gátolta kommunista pártok nemzeti tényezővé való fejlődését akkor is, amikor ehhez egyébként már kedvezőek voltak a forradalmi, társadalmi, politikai, gazdasági és szociális feltételek. A reális nemzeti feltételektől való eltávolodás egyik következménye, hogy az elszigetelődés és a zárt csoportosulás a legtöbb munkás és kommunista párt politikájának krónikus hiányossága lett. Ahogy a központ által megszabott politikai irányvonal mindinkább eltávolodott a reális nemzeti feltételektől, a kommunista és munkáspártok is mindinkább eltávolodtak országaik társadalmi sejtjétől, így aligha képezhettek nemzeti politikai erőt is. Ehelyett a mozgalmat mind gyakrabban olyan politikai erőként tartották nyilván, amelynek tevékenységét más nemzetközi központból irányítják, amely annak a másik központnak az érdekeit képviseli. Ez objektíven de szubjektíven is lassította a kommunista pártoknak nemzeti és politikai erőkké való fejlődését. A nemzeti érdekeknek ez a bizonyos értelemben történő tagadása lett a burzsoázia kezében a legfőbb fegyver a kommunista és munkáspártok elleni harcban.

A nemzetközi politikai helyzetben bekövetkezett változások, különösen a fasizmus gyors terjedése és az általános készülődés a második világháborúra, elősegítették azoknak a kommunista és munkáspártoknak a megerősödését, amelyek síkraszálltak a politikai irányvonalnak a nemzeti, politikai, gazdasági és szociális feltételekkel való összehangolásáért. Arról a folyamatról van szó, amely később, de ma is a kommunista valamint munkásmozgalom megszervezésében és viszonyaiban új orientációt képvisel. Ezek az erők követelték, hogy a kommunista és munkáspártok viszonyát helyezzék új alapokra. Ezeknek a törekvéseknek, követeléseknek kedvezett a nemzetközi viszonyok alakulása is. Számos, egymástól függő és egymást fedő tényező egyidejűsége a második világháború folyamán végül is a Komintern, a kommunista és munkásmozgalom központi irányításának megszüntetését eredményezte. A Komintern, mint a kommunista és munkásmozgalom egységes irányítóközpontja 1943. közepén szűnt meg.

A Komintern megszüntetése, majd később a szocialista forradalom győzelme számos európai valamint ázsiai országban serkentette, erősítette a kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetének, struktúrájának megváltoztatására irányuló törekvéseket. A második világháború befejezése után gyorsan kialakuló hidegháborús politika azonban ismét lassította, sőt megrekesztette azokat a pozitív folyamatokat, amelyek a kommunista és munkáspártok viszonyában a függetlenség, az önállóság elvének érvényrejuttatását segítették. Megindult egy vissza-

fejlődési folyamat is a kommunista és munkáspártok között ismeretes krízisek és konfliktusok kíséretében.

A visszafejlődési folyamat politikai és insitucionális megoldást nyer a Tájékoztató Iroda létrehozásával. A Tájékoztató Iroda a vezető központ kifejezésre jutásának új formája a kommunista és munkásmozgalomban, a megváltozott nemzetközi feltételek mellett, valamint a kommunista és munkásmozgalmon belül is megváltozott feltételek közepette, melyeknek alapvető jellemzője a szocializmus győzelme számos országban, egyes kommunista pártok nemzeti erővé való fejlődése stb. A történelemnek ezt a szakaszát a kommunista és munkásmozgalom konfliktusai jellemzik. Konfliktusok, amelyeknek nyilvános ismertetőjele a Jugoszláv Kommunista Párt összeütközése az a Tájékoztató Irodával 1948-ban. A Tájékoztató Iroda Jugoszlávia Kommunista Pártjának elítéléséről szóló rezolúciója kifejezi és tükrözi a helyzetet a kommunista és munkásmozgalomban. Az akkori helyzetre jellemző egyfelől a régi már túlhaladott viszonyok visszaállítására irányuló törekvés, másfelől pedig az új egymás közötti viszonyokért folytatott harc.

Ez a konfliktus, de a kommunista és munkáspártok viszonyában jelentkező többi konfliktus, ellentmondásos helyzet is oda hatottak, hogy kisebb vagy nagyobb intenzitással előtérbe kerültek kommunista és munkásmozgalom stratégiai kérdései, a kommunista és munkáspártok viszonyainak kérdései. A függetlenség, az önállóság, a szuverenitás, a be nem avatkozás, a nép és munkásosztály előtti felelősség elvén alapuló viszonyok rendszerének és struktúrájának kérdéseiről van szó, az általános egységes politikának a nemzeti-társadalmi, politikai, gazdasági feltételeknek megfelelő politikával való felcseréléséről, a nemzetközi méretű demokratikus centralizmus helyett a pártnak a nép és munkásosztály előtti felelősségén alapuló elvek érvényre juttatásáról, a monolit egységnek a különbségeken alapuló egységgel való felcseréléséről stb. Az említett kérdésekről folytatott dialógus mind többet foglalkoztatta a marxista elméletet, valamint a forradalmi gyakorlatot egyaránt. Ez a dialógus közvetlenül is hatott a kommunista és munkáspártok viszonyának fejlődésére, továbbá a szocialista országok viszonyaira.

A kommunista és munkáspártok viszonya fejlődésének stratégiai kérdéseit ábrázoló körkép önmagában is elegendő ahhoz, hogy megállapítsuk milyen jelentősége volt az egymás közötti viszonyok áttranszformálási folyamatában a megkezdett dialógusnak. A kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában tartalmukat illetően mély, jellegüket illetően hosszú távú transzformációk kifejezik és tükrözik mindazoknak a problémáknak összetettségét, amelyekkel a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyaikban szembekerülnek. Az egységes nemzetközi

kommunista pártot, amely mint a kommunisták kezdeti szervezettségi formája csaknem negyed évszázadon át létezett, fel kell cserélni az egyes országok önálló, független, nemzeti kommunista és munkáspártjaival, önálló nemzeti, politikai irányvonallal, amely a társadalmi, politikai, gazdasági, valamint szociális feltételekhez alkalmazkodott. A kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetében, struktúrájában végbemenő transzformációs folyamathoz kapcsolódnak a kommunista és munkásmozgalom tartós és pozitív eredményei. Való igaz azonban az is, hogy ugyanehhez a transzformációs folyamathoz fűződik néhány negatív következménnyel járó emlékezetes melléfogás, tévelygés is. A viszonyok szerkezetében, struktúrájában végbemenő transzformációs folyamatok az egymás közötti viszonyok továbbfejlődését érintő minden kérdésre pozitív feleletet követeltek. Ilyen kérdések voltak például a következők: milyen alapon lehet az egyes kommunista és munkáspártok között megvalósítani az együttműködést; milyen alapon, hogyan juthat kifejezésre az egymás iránti szolidaritás, valamint milyen alapra lehet helyezni a nacionális és internacionális közötti viszony elméletét, gyakorlatát stb.

A szocializmusért és a szocializmus építésért vívott harc különböző feltételei, továbbá a világban a megváltozott forradalmi viszonyok serkentették, sőt megkövetelték a kommunista és munkásmozgalmi viszonyok egész rendszerének, struktúrájának felülvizsgálását, de magától értetődően a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában a nacionális és internacionális közötti viszony felülvizsgálását is. Mint ahogy egymással ellentétben állanak a kommunista és munkáspártok közötti viszony szerkezetének és struktúrájának alapvető stratégiai kérdéseiről alkotott régi és új felfogások, úgy állanak egymással ellentétben a nemzeti és a nemzetközi viszonyáról vallott régi és új nézetek. A kommunista és munkáspártok közötti viszony rendszerében a szerves egység megteremtésének lehetőségeiről, feltételeiről és szükségességéről van szó, mely viszonyokban a nacionális és internacionális viszonya csak egy a jelentősebb meghatározó tényezők közül.

Az elhallgatás, a pontatlanság, de gyakran a kétértelműség is valamikor és ma is gátlóan hatott az egymás közötti viszonyok egészére, vagy a viszonyok egy bizonyos területére vonatkozó konzisztens tudományos alap és politikai prakszis kiépítésében. Az elmélet lemaradása, a történelmileg megváltozott forradalmi viszonyok által felvetett számos kérdésre adandó válasz hiánya, gyakrabban mint szükséges és elfogadható ellentmondásba sodorta a kommunista mozgalmat, elmélyítette az ellentmondásokat, mindezek pedig a kommunista és munkáspártok közötti viszonyok rendszerének és struktúrájának pozitív, történelmi viszonyoknak inkább megfelelő fejlődésére hátrányosan hatottak. A nacionális

és internacionális közötti viszony sem esik ezeken az általános politikai és elméleti kereteken kívül.

Nyilvánvaló, hogy a dialógus és a rá jellemző konfliktusok, különösen a második világháború utáni első évtizedekben, nem könyvelhetők el a kommunista és munkásmozgalom fejlődésének és viszonyainak kizárólag a passzív mérlegébe, ellenkezőleg. A kommunista és munkáspártok viszonyának fejlődésében jelentkező ellentmondások, mint amilyen a Jugoszláv Kommunista Párt összeütközése 1948-ban a Tájékoztató Irodával valamint a tagságát képező kommunista pártokkal, a magyarországi, csehszlovákiai és lengyelországi események, a Szovjet Kommunista Párt és Kínai Kommunista Párt közötti ellentétek, a kommunista és munkáspártok közötti viszony fejlődésére, a kommunista mozgalom egészére, a nacionális és internacionális közötti viszony rendszerének fejlődésére jelentős pozitív hatással vannak.

A Szovjet Kommunista Párt és a Jugoszláv Kommunista Szövetség közötti ellentétek megszüntetése, a kommunista és munkásmozgalom viszonyaiban az addigi politikai gyakorlat végének kezdetét jelenti. A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió közötti viszonyról szóló 1955. évi Belgrádi Deklaráció, valamint a Jugoszláv Kommunista Párt és a Szovjetunió Kommunista Pártja közötti viszony elveit tartalmazó, 1958. évi Moszkvai Deklaráció a kommunista és munkáspártok közötti viszony fejlődésében továbbá a szocialista országok viszonyának fejlődésében egyaránt két történelmi fontosságú dokumentum. A szocialista országok közötti viszony fejlődését illetően nem kisebb jelentőségű a Szovjetunió kormányának és a Szovjet Kommunista Párt Központi Bizottságának a szocialista államok és kommunista pártok közötti viszony elveiről szóló 1956. évi nyilatkozata sem.

Ezek a dokumentumok a kommunista és munkásmozgalmi viszonyok fejlődésében új alapokon, új hozzáálláson nyugvó, történelmileg is új szakasz kezdetét jelentik.

A Belgrádi Deklaráció tulajdonképpeni értelmét néhány, a szocialista államok közötti viszony fejlődésére nézve, történelmi jelentőségű elv határozza meg. Ezek a: „béke oszthatatlansága, amely egyedüli alapja lehet a kollektív biztonságnak; az országok egymás közötti viszonyában a szuverenitás, a függetlenség, az integritás, és egyenlőség elvének tiszteletben tartása; a társadalmi berendezés különbségére való tekintet nélkül a népek közötti békés koegzisztencia fejlesztése; az egymás belügyeibe való be nem avatkozás — sem politikai, sem gazdasági, sem ideológiai jellegű — mivel a társadalmi berendezés, a különböző társadalmi rendszerek és a szocializmus fejlődésének különböző formái minden nép saját ügyét képezik; az egymás közötti és a nemzetközi gazdasági együttműködés fejlesztése, és minden olyan tényezőnek a kiküszöbölése, amely gátol-

ja a gazdasági együttműködést, a termelőerők fejlődését a világon és a nemzetgazdaságban, a világgazdaság fejlődése érdekében segíteni kell a népek és a fejletlen vidékek gazdaságát az Egyesült Nemzetek Szervezetén keresztül, a szervezet okmányaival összhangban meg kell szüntetni a félrevezetést célzó tevékenységet és minden olyan eljárást vagy okmányt, ami bizalmatlanságot szül, vagy bármilyen más módon megnehezíti a konstruktív nemzetközi együttműködés légkörének kialakítását; a népek közötti békés koegzisztenciát; minden agresszió és más országok feletti politikai, gazdasági dominációra irányuló törekvés elítélése; annak elismerése, hogy a katonai tömbpolitika növeli a nemzetközi feszültséget, aláássa a népek közötti bizalmat, továbbá növeli a háborús veszélyt."

A Moszkvai Deklaráció megerősítette a Belgrádi Deklaráció elveit mondván, hogy ez az okmány „egészséges alapra helyezte a két szocialista ország viszonyait, a benne foglalt elvek mind szélesebb körű alkalmazást nyernek a két állam együttműködésében". A Jugoszláv Kommunista Szövetség és a Szovjet Kommunista Párt Moszkvai Deklarációjának elvei a következőkben foglalhatók össze: „Mindkét fél tartja magát ahhoz a nézethez, hogy a különböző államokban és a különböző viszonyok közepette a szocializmus fejlődésének útjai is különböznek; a szocializmus fejlődésének formagazdasága erősíti a szocializmust, mivel pedig egyik és másik féltől is távol áll a törekvés, hogy más országokra erőszakolja a szocializmus feljődéséről alkotott nézeteit, megegyeztek abban is, hogy az együttműködésnek az önkéntességen, egyenlőségen, az elvtársi kritikán és a pártok közötti vitás kérdésekről folytatott elvtársi véleménycserén kell alapulnia."

Mint már mondottuk, a szovjet kormánynak és a Szovjet Kommunista Pártnak a szocialista országok közötti viszony elveiről tett unilaterális nyilatkozata nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a szocialista országok, valamint a kommunista pártok viszonyáról alkotott új elvek teljes egészében érvényesüljenek. A szovjet kormány és az SZKP Központi Bizottságának az 1956. évi magyarországi események kapcsán tett unilaterális nyilatkozata a következő alapelveket tartalmazza: „... a szocialista országok egymás közötti viszonyaikat csak a teljes egyenlőség, a területi integritás tiszteletbentartása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás, valamint az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elveire építhetik." Miután megállapították, hogy a szocialista országok közötti eddigi viszonyokban voltak hibák, amelyek „az egyenlőség elvét csonkították", hangsúlyozzák a szocialista országok közötti gazdasági együttműködés további fejlesztésének szükségességét, valamint minden olyan lehetőségnek is a kiküszöbölését, ami a nemzeti szuverenitást, a gazdasági egyenlőséget megsértheti. Az SZKP Központi Bizottsága és a szovjet kormány deklarációjának külön jelentősége abban van, hogy a szovjet

fél unilaterálisan kinyilatkoztatja a szocialista országok közötti viszony elveit, és kimondott hangsúlyt fektet az egyenlőségre, miközben nyíltan bevalja azt is, hogy az addigi viszonyokban ezek az elvek nem nyertek mindig alkalmazást.

Mind ezek a dokumentumok történelmi jelentőségűek, mert megalapozták a társadalmi-politikai és elméleti keretet, amelyben tovább fejlődik a szocialista országok közötti viszonyok rendszere, struktúrája, valamint a kommunista és munkáspártok viszonya, függetlenül attól, hogy a párt hatalmon van-e, vagy sem. Ezzel megalapozódtak és megerősödtek a radikálisan új elvek, az új elméleti alap, az új társadalmi-politikai keret, amelyben tovább fejlődik, megfelelő tartalmat nyer a kommunista és munkáspártok viszonya. A forradalmi gyakorlat egyébként is tükrözte már, hogy mindinkább alkalmazkodik a viszonyok rendszerében jelentkező új tartalomhoz. A kommunista és munkáspártok közötti viszony egész rendszerének, struktúrájának kategóriaértékeiről és a kategóriaértékek tartalmáról folytatott elméleti és politikai dialógus, természetesen nem lehetett öncélú, hanem az objektív ellentmondások megszüntetésének, az egymás közötti viszony új feltételekhez való alkalmazkodásának eszköze és módja. Az eddigi fejlődés arra mutat, hogy az újhoz való alkalmazkodás folyamata is igen összetett, ellentmondásos, és mint a szocializmusért, a szocializmus építésért folytatott harc objektíven különböző feltételeinek eredménye, kölcsönösen összefüggő. A gyakorlat azt is bebizonyította, hogy nemcsak összetett, ellentmondásos és kölcsönös feltételekhez kötött folyamatról van szó, hanem olyan folyamatról, amely nem mentes a konfliktusoktól sem. Másképpen nem is lehet. Az objektíve különböző viszonyok és érdekek permanens alkalmazkodási folyamatot követeltek, a különböző érdekek és nézetek összehangolását. Ez a folyamat ma is tart, a kommunista és munkásmozgalomban lankadatlan intenzitással folyik tovább az elméleti és politikai dialógus ezekről a kérdésekről.

A nacionális és internacionális viszony tartalmának beható tanulmányozása arra mutat, hogy olyan viszonyról van szó, amelyet több lényeges jelentőségű alaptényező határoz meg. Mint minden társadalmi viszony, annak lényege és tartalma, így magától értetődően a nacionális és internacionális viszonyának lényege, tartalma is a politikai körülmények változásától, a kommunista és munkásmozgalom fejlettségi fokától, viszonyaitól függően állandó alkalmazkodási folyamatnak van kitéve. Azonban csak néhány fontos kérdés határozza meg elméleti és politikai-gyakorlati alapját. Olyan kérdésekről van szó, amelyek régen és ma is a marxista tudomány és forradalmi gyakorlat érdeklődésének gyújtópontjában vannak. Ezek a kérdések a következők: lehet-e a nacionális és internacionális közötti viszonyban hierarchikus alá- vagy fölérendelt-

ség; tekinthető-e a nemzetközi érdek nemzetérdek felettinek; létezhet-e a nemzetközi érdek függetlenül a nemzeti érdektől, mint absztrakt érdek, vagy az is konkrét érdek stb.

A nacionális és internacionális szerves egységére döntő fontosságú a felismerés, hogy nemzetközi érdek nem létezik önmagában és önmagáért. A nemzetközi érdek nem absztrakt érdek, hanem a munkásosztály konkrét nemzeti érdekeiből eredő és arra támaszkodó érdek. A nemzetközi érdek tehát feltételezi a nemzet létezését, tehát a nemzeti érdek létezését is, a munkásosztály szocializmusért, a szocializmus építésért vívott harcának mai történelmi viszonyaiban. Idézzünk itt a marxista örökségből, az ismert marxista elhatározásból, mely szerint „csak a szabad nemzetek válthatják valóra nemzetközi kötelezettségeiket". Ez az igazi kapocs, az igazi vonal a nacionális és internacionális közötti szerves egység megvalósításában, ez a proletariátus egységes társadalmi, gazdasági és politikai létének két arculata a szocializmusért és a szocializmus építésért folytatott harcban. Egyformán ellentétben áll mindennemű hegemonizmus és nacionalizmus iránt, amely a forradalmi harc során időről időre hatalmába keríti a munkásosztályt és élcsapatát. Ebből a lényeges és döntő feltevésből kiindulva szükségszerűen figyelembe kell venni az ismert elveket, akár a munkásmozgalom, a kommunista és munkáspártok, a szocialista országok közötti viszony szerkezetében, struktúrájában az erkölcsi, politikai normák szerepét, akár a jogi normák szerepét töltik be. A függetlenség, önállóság, szuverenitás, a belügyekbe való be nem avatkozás és a pártnak saját munkásosztálya és népe előtti felelősség ismert elveiről van szó. Bizonyos az is, hogy a nacionális és internacionális szerves egységére nézve igen jelentős a munkásosztály önkéntes nemzetközi együttműködése, a munkásosztály szolidaritásra való törekvése.

A munkásosztály erős szolidaritási törekvése, annak a stratégiának fontos tényezője, hogy nacionális és internacionális közötti viszony kikerüljön a csupán kommunista és munkáspártok viszonyának szférájából, és ehelyett a különböző országok különböző pártjaiban tömörülő munkásosztály közötti közvetlen viszony világába kerüljön. Ez is jól illusztrálja a nacionális és internacionális közötti viszony kérdéseinek sokrétűségét, összetettségét, a világ fejlődésének és a szocializmusnak mint világfolyamatnak jelenlegi történelmi szakaszában.

Természetesen a nacionális és internacionális viszonyában sem csupán mechanikus viszonyról van szó, sem olyan viszonyról, amely a munkásosztály nemzetközi osztályöntudatának, szolidaritásának lineáris függvénye, sőt ellenkezőleg. Az egyes országok munkásosztálya közötti viszonyról van szó, amely nemcsak ellentétes, hanem olykor antagonisztikus is. Ezeknek áthidalására irányuló tendeció nem merül ki a munkásosztály egyszerű hatalomátvételében. Az objektíven különböző érdekek

és a belőlük fakadó ellentmondások méltányolása, továbbá az egyenlőség és függetlenség ismert elvei alapján történő megoldása is igen fontos. A viszonyok ilyen struktúrájában a nemzetközi érdek többé nem absztrakt formában jelentkezik, hanem az egyes államok munkásosztályának nemzeti érdekeiből eredő és arra támaszkodó konkrét formában. Az ilyen nemzetközi érdek egyidejű hordozója a nemzeti és osztályérdeknek. A marxista örökség egyik tétele is igazolja, hogy ez a viszony nemcsak időben meghatározott, hanem egyszer s mindenkor szervesen összefügg, ugyanis a marxizmus szerint „a nemzetek meszüntetése egyben az osztályok megszűnését jelenti".

Buharinnal folytatott vitájában, erről a kérdésről, Lenin rámutatott, hogy nem létezik absztrakt nemzetközi érdek, mert az a nemzeti érdekből fakad, és arra támaszkodik. Szerinte az internacionálisról nem lehet absztrakt vitát folytatni, csak konkrétan lehet róla beszélni, az adott történelmi pillanat realitásait, dialektikus egységét figyelembe véve. A világ történelmi fejlődése, a kommunista és munkáspártok, valamint a szocialista államok közötti viszony történelmi fejlődése kétségbe vonta és ma is tagadja, hogy „a nemzeti kérdések tartalma lényegében azonos a nemzetközi érdekekkel". Ez utóbbi tétel igazolására sincs példa a kommunista és munkáspártok, sem a szocialista államok közötti viszony eddigi fejlődésében, kivéve természetesen a legáltalánosabb célt, a szocializmusért és a szocializmusnak, mint világfolyamatnak fejlődéséért folytatott harcot.

Polémiájában Lenin az internacionálishoz nem mint absztrakthoz, hanem mint konkrét érdekhez ragaszkodott, amely proletariátus osztály- és nemzeti érdekeinek összességéből ered. Ebben az egymással összefüggő viszonyban benne van a nacionális és internacionális összetett volta, nemcsak a munkásosztály szocializmusért vívott harcának mai viszonyai között, hanem a kommunista pártok viszonyának múltbeli fejlődése során és szocialista államok hatalmon lévő pártjainak viszonyát illetően is.

A nacionális és internacionális közötti ellentétek természetesen nem szubjektív elhatározások, különböző felfogások kizárólagos eredménye, bár azt sem kell lebecsülni. Az ellentétek elsősorban a munkásosztálynak a szocializmusért és szocializmus építésért vívott harcának különböző feltételeiből fakadnak. Az a felfogás, hogy a nemzetközi érdek nem absztrakt, hanem konkrét, a nemzeti érdekből eredő és arra támaszkodó érdek, megkönnyíti a nacionális és internacionális közötti objektív ellentétek áthidalását, valamint a szocializmusnak, mint világfolyamatnak fejlődésében a közöttük lévő szerves egység érvényrejutását. A nacionális és internacionális között ilyen társadalmi-politikai alapon felállított szerves egység lehetetlenné teszi a kommunista és munkáspártok viszonyában elfogadhatatlan felfogások érvényesülését, amelyek az ellentétek elmélyí-

téséhez vezetnének. Ilyen felfogás például, mely szerint „a nemzeti és nemzetközi érdek ellentéte esetén a nemzetközi érdeket kell előnyben részesíteni". A nemzeti és nemzetközi érdek ilyen ketté választása a nemzeti érdeket absztrakttá, irracionálissá, nemzetfelettivé teszi, megszakítja a természetes kapcsolatot az internacionálissal, elmélyíti a közöttük lévő ellentétet, egy szóval a hierarchikus ketté választással két ellentétes érdeket teremtünk. A gazdag történelem, a kommunista és munkásmozgalom tapasztalata az, hogy a kommunista és munkásmozgalomban ezzel a tézissel kapcsolatban két extrém, ellentétes, elfogadhatatlan és tarthatatlan irányvonal, a hegemonisztikus és nacionalista irányzat alakult ki. A hegemonista és nacionalista tévelygések elméleti és gyakorlati-politikai motivációt egyéb mellett az említett tézisben leltek.

A szocialista forradalom győzelme több államban, valamint az, hogy a burzsoázia helyett a proletariátus lett az osztály és nemzeti érdek hordozója, radikális változásokat eredményezett a társadalmi-gazdasági alapon az új termelőviszonyok kialakításában. Ezek a változások hatást gyakoroltak a társadalmi-politikai keretre, amelyben a nacionális és internacionális közötti viszony megvalósult és ma is megvalósulnak.

A társadalmi termelés, valamint a termelőviszonyok jellege egyike a legfontosabb objektív feltételeknek, amely meghatározza a nacionális és internacionális társadalmi keretét, értelmét, tartalmát és megnyilvánulási formáit. Az árutermelés, annak törvényszerűségei és ellentétei még az új tulajdonjogi viszonyok és új társadalmi-gazdasági viszonyok feltételei és transzformációja közepette is döntően befolyásolják a nacionális és internacionális megnyilvánulási formáit, tartalmát. Az árutermelés ellentétei, így a szocialista árutermelés ellentétei is, kihatnak az egyéb ellentétekre is, amelyekkel a munkásosztály nemzeti és osztályérdekei kinyilatkozása során találkozik. Ezek a problémák akkor sem kevésbé összetettek, ha a munkásosztály egyidőben a nemzeti és osztályérdek hordozója is.

Amikor a gazdasági szféráról, mint a nacionális és internacionális érdek megnyilatkozásának fontos területéről beszélünk, tulajdonképpen a viszonyok összességéről van szó, bár nem becsülhetjük le az érdekek megnyilatkozását a társadalmi felépítmény más területén, például a politikában sem. A gazdasági viszonyok egyenjogú alapra helyezése, a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának struktúrájában és szerkezetében, a nacionális és internacionális közvetlen függvényében van. Az egyenjogú gazdasági viszonyok olyan alapot képeznek, amely által a munkásosztály viszonyaiban kifejezésre jut a nacionális és internacionális szerves egysége.

A szocializmus fokozatosan megváltoztatja a nemzet társadalmi természetét, az árutermelés természetét és az árutermelésen alapuló egyen-

lőtlen fejlettséget. Az a tény azonban, hogy a munkásosztály nemzetközi szolidaritása az önmagában való létezésének törvényszerűsége, továbbá a munkásosztály internacionális mivolta még nem ok arra, hogy a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyában az internacionálist primárisnak tekintsük a nacionálissal szemben, akár a munkásosztály szocializmusért vívott harcáról, akár a szocializmus építéséért vívott harcáról van szó.

A nacionálishoz, mint másodrendűhöz való hozzáállás, „mivel csak konkrét érdeket fejez ki, és adott országban a munkásosztály szocializmusért vívott harcának konkrét formáját fejezi ki", elfogadhatatlan és túlhaladott következtetések világába vezet bennünket. Ez a felfogás a nacionális és internacionális dialektikus, szerves egységét a fölérendelt és alárendelt hierarchikus rendszerére fokozza le, ezzel pedig a kommunista és munkáspártok viszonyában ismert, ill. elismert erkölcsi-politikai elvekkel hozza ellentétbe, mint amilyenek a: a függetlenség, önállóság és szuverenitás tiszteletben tartása, a más belügyeibe való be nem avatkozás, a minden párt felelőssége saját osztálya és népe előtt stb. A nacionális és internacionális hierarchikus viszonyáról alkotott felfogás lehetetlenné teszi a nacionális és internacionális közötti dialektikus, szerves egység formálását, valamint megvalósulását a munkásosztály viszonyainak fejlődésében. A forradalmi folyamatban, a munkásosztálynak a társadalmi átalakulásért, a szocializmusért vívott forradalmi harcában lehetetlenné teszi és megbontja a nacionálisnak és internacionálisnak törvényszerű, egymással feltételezett és egymástól függő viszonyát.

A hierarchikus viszony a nacionális és internacionális viszonyában nem erősíti az internacionálist, ellenkezőleg, egyidejűleg serkenti és erősíti a nacionalista, a hegemonisztikus tendenciókat. A kommunista és munkásmozgalom viszonyainak történelmi fejlődése is igazolta, hogy az ilyen felfogás, az ilyen politikai gyakorlat negatívan hatott a kommunista, valamint munkáspártok közötti viszony fejlődésére.

A viszonyok összességét arra vezeti vissza, amit a marxista forradalmi elmélet és gyakorlat régen túlhaladottnak tart, a múlt betegségének, amely objektív törvényszerűséget tartalmaz.

A nacionális és internacionális viszonyának elméleti és politikai tartalma az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai közötti viszony rendszerének és struktúrájának alapértékeire is kihat. Ez alkalommal csak néhányról szólunk.

Az internacionálisnak kritériuma, mint a nacionális és internacionális viszonyának összetevő része foglalkoztatta és ma is foglalkoztatja a marxista forradalmi elméletet valamint gyakorlatot. A kérdésére az első kiinduló feleletet Marx ismert állásfoglalása adja, mely szerint csak a szabad nemzet valósíthatja meg nemzetközi kötelezettségeit. Marxnak ez

a tétele megerősíti, hogy az internacionalizmus a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának nem automatikus funkciója, hanem az egymás közötti viszonyok szerkezetében, struktúrájában a nacionális és internacionális szabad megnyilatkozásának funkciójában van. Marx meghatározása szerint az önkéntesség és tárgyiasság az internacionalizmus kritériumának két megnyilatkozási elve, amely egyben a kötelező jelleg és absztrakt jelleg antitézise. Természetesen, mint minden más, a szocialista erők, a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok viszonyának rendszerében és struktúrájában ismert kategória, így az internacionalizmus kritériuma is változtatta, de még ma is változtatja értelmét, tartalmát, megnyilatkozási formáit, még pedig mind ezt az általános nemzetközi politikai viszonyok, a világviszonyok, a szocialista erők, a kommunista, valamint munkáspártok közötti változó viszonyokkal összhangban.

Az októberi szocialista forradalom győzelme, majd azt követően az első szocialista állam megalakulása, amely hosszú ideig külső imperialista beavatkozás nyomása és blokád alatt volt, eredményezte, hogy a munkásosztály nemzetközi szolidaritásának, az internacionalizmusnak mércéje az lett, mennyire kész egy-egy kommunista, vagy munkáspárt síkraszállni az első szocialista állam megvédéséért.

A második világháború után a történelmi viszonyok is megváltoztak, számos szocialista állam alakult, megváltoztak a kommunista és munkáspártok közötti viszonyok, ami leginkább az önállóságra és függetlenségre való törekvésben jutott kifejezésre, így változik a nemzetközi szolidaritás formája és tartalma. A bármely párthoz való hűség, mint a nemzetköziség kritériuma mindinkább objektív összeütközésbe került a kommunista és munkáspártok önállósági, függetlenségi, szuverenitási törekvésével, a pártnak a nép, valamint osztálya előtti felelőssége elvével. Másfelől a szocializmusért, a szocializmus építéséért folytatott harc mai viszonyai között mindinkább kiszélesednek a nemzetközi szolidaritás megnyilvánulási formái és tartalma egyaránt. Amennyiben az új összetet viszonyokban, az internacionalizmus mércéinek kifejezésében nem vesszük figyelembe a kommunista és munkáspártok közötti objektív, törvényszerű különbségeket, valamint, hogy ezek megoldása egyedül a függetlenség, önállóság, önkéntesség elve alapján lehetséges, ha nem vesszük figyelembe, hogy különbözőek a szocializmus építésének útjai, úgy a keletkező nehézségek is nagyobbak.

Az a felfogás, hogy „a szocialista rendszer iránti hűség" az egyes pártok internacionalizmusának mai döntő mércéje, ugyancsak ellentétben áll az előbb említett elvekkel. Ellentétben áll a függetlenség, önállóság elvével, a szocializmus építésének különböző útjairól alkotott elmélettel és elvekkel. Ellentétben áll azzal, hogy lehetnek különböző viszonyok,

érdekek, amelyeken az egyes kommunista és munkáspártok különböző politikai irányvonala alapul.

Az „egy párthoz való hűség mércéjének" ilyen elméleti és politikai meghatározása nem jelenti bármely párt szerepének, hozzájárulásának és jelentőségének lebecsülését, a szocializmusnak mint világfolyamatnak fejlődésében és történelmi értelemben vett világrendszerré való átalakulásában.

A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionalizmusának mércéje: a szocializmus építéséért vívott harc sikeres megszervezése az országon belül, valamint a munkásosztály a kommunista és munkáspártok internacionalista, egymás közötti önkéntes együttműködése. Lenin mindennek nagy jelentőséget tulajdonított. Szerinte „az internacionalizmus a gyakorlatban mindenekelőtt a forradalmi mozgalom és forradalmi harc megszervezése az országon belül, ugyanazon harc és irányvonal támogatása minden országban, kivétel nélkül." Az eddigi forradalmi gyakorlat is igazolta, hogy a szocializmusért és a szocializmus építéséért vívott, a munkásosztály nélkülözhetetlen szükségleteire támaszkodó, nemzeti méretű sikeres harc nélkül egyetlen kommunista, vagy munkáspárt sem teljesítheti nemzetközi kötelezettségeit. Leninnek ez a meghatározása kétségtelenül felfüggeszti a nacionális és internacionális hierarchikus viszonyáról, a valamely párthoz, vagy a párt egy csoportjához való hűségről alkotott felfogások érvényét. A nemzetköziség mércéje, mint Lenin rámutat, a politikai, anyagi és egyéb segítségnyújtás. Ebből a meghatározásból azonban nem vonhatók le olyan következtetések, mint ahogy azt egyes szerzők kívánják megfogalmazni, hogy „a szocialista országnak szocialista országtól való segítségvállalása (jog a segítségre) nem jelenthet egyben jogi kötelezettséget más szocialista országok megsegítésére". A segítségnyújtás és segítségvállalás minden állam önkéntes cselekedete, amennyiben szerződéssel nincs másképpen meghatározva. Ez nem lehet univerzális jogi forma. Univerzális erkölcsi, politikai, jellegét és politikai tartalmát illetően is önkéntes normáról van szó. A nemzetközi jogi rendszer kiépítése, a szocialista országok közötti viszonyban is, önkéntességet igényel, azaz bilaterális, vagy multilaterális jogi szabályozást. Pontos megjelölést, precizitást igényel, hogy a jogilag szabályozott, egymás közötti viszonyok ne kerüljenek ellentétbe az univerzális nemzetközi, általános érvényű erkölcsi-politikai és jogi normákkal, valamint a függetlenség önállóság és szuverenitás tiszteletbentartásának elveivel. Ennél a témánál való hosszabb időzést igényel, hogy az említettel kapcsolatban a szocialista országok közötti viszony kiépítésének forradalmi gyakorlatában és elméletében igen kontraverz felfogások léteznek.

A munkásosztály szolidaritása az antikolonialista forradalmukat vívó

népekkel a nemzetköziségnek egyik fontos kritériuma. Ebben is az egyenrangú és egyenjogú nemzetközi politikai és gazdasági viszonyok támogatása, az új nemzetközi gazdasági rendszer támogatása mindenképpen a munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionalizmusának kulcsfontosságú meghatározója.

A szolidaritás megnyilatkozási formái nem követelik meg a kommunista és munkásmozgalom bármiféle institúcionalizálását, sem bármiféle közös vezető központ létezését. A közösen nyújtott segítségnek pedig a segítséget kapó munkásosztály, kommunista és munkáspárt érdekeivel, politikai irányvonalával, stratégiájával és taktikájával kell összhangban lennie.

Az internacionalizmus mércéit, az önkéntes internacionalista szolidaritás és együttműködés megnyilatkozásának tartalmát és formáit mind sokrétűbbé kell tenni. Nem csak a kommunista ideológiai beállítottságú munkásosztály világában kell érvényre juttatni, hanem a szocialista és egyébb beállítottságú munkásosztály, a különböző ideológiához és párthoz tartozó munkásosztály körében is. Ezek a munkásosztály társadalmi átalakulásért és szocializmusért vívott harcának időszerű forradalmi feltételei és követelményei.

A nacionális és internacionális közötti viszony összességének felülvizsgálásában a másik fontos kérdés hogyan, a mai időszerű történelmi és forradalmi viszonyok között, milyen alapon lehet megteremteni a nacionális és internacionális szerves egységét.

A nacionális és internacionális szerves egységét, minden jel szerint csak a függetlenség, önállóság, szuverenitás, a be nem avatkozás, a pártnak a népe és osztálya előtti felelősség elveinek tiszteletben tartása alapján lehet megvalósítani. Marx szerint is csak a szabad nemzetek között jöhet létre önkéntes nemzetközi együttműködés. Szem előtt tartva ezt a kommunista és munkásmozgalom gyakorlatában is igazolást nyert marxista elméleti alapot, önmagától adódik a következtetés, hogy tarthatatlan az a nézet is mely szerint „az internacionalista szuverenitás a nemzeti szuverenitást is magában foglalja". Ez az elméleti és politikai feltevés egyedülálló. Alapját az a felfogás képezi, hogy az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjai viszonyában a nacionális valamint internacionális érdekek között nincs ellentét. A nacionális és internacionális viszonyáról alkotott ilyen elméleti és politikai nézeteken alapultak az ehhez hasonló felfogások. Ezek olyan nézetek, amelyek szerint például a nemzeti szuverenitás, egyenjogúság, továbbá a pártok egyenlőségének túlhangsúlyozása veszélyt rejt magában; vagy hogy a szocialista államok nemzeti és állami szuverenitásának védelme a nemzetköziség megnyilvánulásának legmagasabb foka, hogy a kommunisták kötelessége minden eszközzel védelmezni a szocializmust, minden állam-

ban és minden helyen, ahol a szocializmus vívmányait veszély fenyegeti. Ezek és a hozzájuk hasonló nézetek, mint már mondottuk, abból a feltevésből indulnak ki, hogy az egyes államok munkásosztálya, kommunista és munkáspártjaink viszonyában nincs ellentét a nacionális és internacionális között. Ugyanakkor a viszonyok történelmi fejlődése nem csak objektív ellentétek jelenlétére mutat rá, hanem időnként azok antagonizmusára is. A kommunista és munkáspártok viszonyában jelentkező ellentétes állapotok kifejezik és tükrözik az objektív ellentétek létezését. Az eddigi „esetek", „kiközösítések" és más ellentétes állapotok csupán az objektív ellentétek jelenlétének megnyilvánulási formái, de bizonyíték arra is, hogy ezeket áthidalni egyedül a függetlenség, egyenjogúság, a szuverenitás, a be nem avatkozás és minden pártnak a saját népe és osztálya előtti felelősség elvének szigorú tiszteletbentartása alapján lehet. A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok közötti viszony történelmi fejlődése is arra mutat, hogy a szocializmusban a nemzeti kérdés társadalmi tartalmának megváltozása még nem szünteti meg a nacionális és internacionális közötti objektív és törvényszerű ellentéteket. A két érdek összeegyeztetése — akár automatikusan, akár mechanikusan — lehetetlen. Természetesen a megváltozott politikai és szociális viszonyok között jobb feltételek alakultak ki a nemzeti és a nemzetközi érdekek egyeztetésére, az ellentmondások fokozatos túlhaladását. A túlhaladás tehát az árutermelésből és annak törvényszerűségeiből táplálkozó objektív tényezők eltűnésének eredménye. Ez a folyamat azonban nem történik egyik napról a másikra, de nem is egyirányú. Ebből adódik, hogy az ellentmondások leküzdésének folyamatához elégtelennek bizonyultak az olyanfajta apellációk, melyek szerint: „a nemzetivel szemben a nemzetközi élvez előnyt"; „az internacionális már önmagába foglalja a nemzeti szuverenitást", vagy: „a szuverenitás, egyenjogúság és önállóság túlzott hangsúlyozása a pártokra nézve komoly veszélyeket hordoz" stb. Ellenkezőleg, a nacionális és az internacionális csakis akkor képezhet szerves egészet, ha egyeztetése a szabad elhatározáson, a függetlenségen és az önnállóságon alapszik. Marx is éppen ezeket az elméleti és politikai szempontokat tartotta szem előtt.

A kommunista és munkásmozgalom történetében nem ismeretlen fogalom a hipertrófia, a túlzás, azaz a kommunista és munkásmozgalmat kísérő jelenségek, a viszonyok fejlődésének, sőt a nacionálisnak és az internacionálisnak egyoldalú, leegyszerűsített tolmácsolása — amint azt a fent leírt felfogásokban is láthattuk. A kommunista és munkásmozgalom előtt ugyancsak nem ismeretlen a tény, hogy a nacionális túlhangsúlyozása és az internacionálissal szembeni fölérendelése nemegyszer bezárkózáshoz, szűklátókörűséghez, végső fokon nacionalizmushoz vezetett. Ugyan-

akkor az internacionalista érdek eltúlzása egyes országok munkásosztályának, kommunista és munkáspártjainak viszonyában, hatalmi fölényhez, hegemóniához vezetett.

Bár a nemzet, mint olyan, nem tekinthető a gazdasági és szociális szervezettség legtökéletesebb formájának egy társadalomban (a termelő erők meghatározott fejlettségi fokán pedig egyenesen akadályokat gördít a termelés, a tudomány, a technológia internacionalizálásának folyamata elé), a nemzet a termelő erők és viszonyok jelenlegi fokán — ellentmondásai ellenére is, és itt mindenekelőtt a nacionális és az internacionális érdek közötti ellentmondásokra gondolunk — reális alapot képez egy-egy társadalom gazdasági, szociális szervezettségéhez. Ugyanakkor, szintén a termelőerők és viszonyok mai fejlettségi fokán, az internacionális érdek nem lehet egyenlő a nemzeti érdekek mechanikus összegével, de a nemzeti érdekektől elvont sem.

A nemzettéválás és nacionális érdekek kialakulása határozott előrehaladást jelentett a nemzetközi munkamegosztás fejlődésében, valamint a társadalmi tudat integrálásában. A nemzetek és a nemzeti érdekek kialakulása a feudális társadalmi rendszert jellemző mély gazdasági, politikai és társadalmi partikularizmus felbomlását eredményezte. A nemzet kialakulása önmagában természetesen képtelen volt végérvényesen széttörni ezt a partikularizmust, bezárkózottságot. A nemzetre épített társadalom továbbra is zárt rendszer, amelyet még mindig csak korlátolt nemzetközi munkamegosztás jellemez, emellett számos korlátozó tényező fékezi a szélesebb integrációs folyamatokat, mint amilyen a termelés, tudomány, technológia internacionalizálása. A termelőerők rendkívül gyors fejlődése — a vele járó ellentmondásokkal együtt is — radikálisan erősítette az egymás közötti függőséget, egymásrautaltságot az egyes nemzetek fejlődésének feltételét. Ez volt az a történelmi pillanat, amikor a nacionális keretek szűknek bizonyultak az össznemzeti érdekek újratermeléséhez. A nemzeti keretek tehát mindinkább szembekerülnek a termelés, tudomány, technológia internacionalizálásának szükségletével.

Az egymás közötti függőség, feltételekhez kötöttség ugyanakkor kitáplálta és fokozta a függetlenségre, önnállóságra való törekvést, ugyanakkor felvetette a békés egymás mellett élés elvét, mint olyan keretet, mely biztosítani tudja a megfelelő nemzetközi politikai és gazdasági viszonyokat. A világ szocialista erői előtt tehát fölvetődött a kérdés: hogyan, milyen alapon összekötni az osztályharcot és békés egymás mellett élést, a társadalmi átalakulásért és szocializmusért vívott harcot; hogyan, milyen úton egyeztetni a nacionálist az internacionálissal? Az osztályérdekek és nemzeti érdekek ellentéte a termelés, tudomány, technológia, a tudományos-technológiai forradalom internacionalizálásának kérdésében a munkásosztályt sem kerülte el. A munkásosztály részese lett ennek a

harcnak, függetlenül attól, hogy az osztályérdek és ezzel egyidőben a nemzeti érdek képviselője volt-e, avagy sem.

A kérdésre, hogy ebben az ellentmondásokkal teli folyamatban az imperializmus és hegemónia befolyása, a monopoltőke, a gazdasági és politikai hatalmi központok befolyása érvényesül-e, vagy a szabad és egyenjogú népek és dolgozók valósítják-e meg az egymás közötti együttműködés, kölcsönös jogok és felelősség alapján, erre majd csak a történelem ad választ. Természetesen vannak különbségek a törekvések jellegében. Ezek az illető országok a társadalmi-, osztály-, gazdasági- és politikai rendszerétől függnek és azokból a különbségekből erednek, milyen egy-egy ország nemzetközi helyzete. Az emberiség mindezektől csak úgy szabadulhat meg, ha a munkásosztály, valamint a többi haladó erők minden országon belül olyan társadalmi, politikai és gazdasági viszonyokat harcolnak ki, melyek megszűnnek az osztály-, a nemzeti kizsákmányolás, a gazdasági és politikai hegemónia eszközei lenni. Ebben rejlik a nemzeti kérdés lényege, a nemzetnek a korszerű világban megváltozott helyzetében. Az egymás közötti együttműködés, egymás közötti függőség és feltételekhez kötöttség az emberiség mai integrációs folyamataiban objektív jellegű, és csakis a szabad, független, önálló népek között lehetséges. A nacionális és az internacionális a mai értelemben ezekre, valamint más hasonló átalakulásokra támaszkodik. Olyan átalakulásokra, melyek a megváltozott viszonyok között a nemzeti kérdést érik.

Szóltunk már arról, hogy az internacionális érdekeket minden munkásosztály, kommunista vagy munkáspárt saját belátásából a maga módján valósítja meg. Társadalmi tartalma, formája pedig egy-egy állam belső gazdasági és szociális szervezettséggétől függ. A nacionális és az internacionális szerves egységbe való kovácsolásának folyamata nem valósulhat meg, ha tagadjuk a különböző utak lehetőségét és járhatóságát. Hogy ebben a harcban a célokig többféle, különböző út vezethet az a szocializmus jelenlegi szakaszában, a szocializmusban mint világfolyamatban objektív törvényszerűség. Szerves egységet biztosítani lehetetlen úgy, ha egyetemesnek kiáltjuk ki valamely szocialista erő, vagy kommunista párt tapasztalatát, azaz úgy viszonyulunk a kérdéshez, hogy ez a tapasztalat minden pártra alkalmazható, mert mint hirdetni szokás, marxista alapokon és forradalmi tapasztalatokon alapszik, „helyessége pedig „leellenőrzött", bevált egy ország gyakorlatában."

A szocializmusért vívott harc és annak kiépítéséért folytatott küzdelem különböző feltételek között, sajátos törvényszerűségek alapján valósítható meg. Természetesen a szocializmusnak, mint világfolyamatnak a fejlődése nem történhet az általános törvényszerűségeken kívül. Ezek a törvényszerűségek azonban nem engedhetnek arra következtetni, hogy a szocializmus építésének különböző útjai nem tartoznak az objektív

törvényszerűségek kategóriájába, ugyanakkor az a következtetés sem vonható le belőle, hogy a szocializmus fejlődése az általános törvényszerűségek alapján is megvalósítható. A harc történetéből számos olyan példát emelhetnénk ki (olasz, spanyol, japán, francia kommunista párt), amely azt bizonyítja, hogy itt lényegbevágó különbségek léteznek, nemcsak a pártok de egyes országok (kelet-európai államok, Ázsia, Jugoszlávia, Tanzánia stb.) irányvonalában is.

A tény, hogy a harcnak, fejlődésnek különböző útjai lehetnek, képezi a szocializmusnak mint világfolyamatnak a legerősebb fejlődési lehetőségét, nem pedig az a tényező, melyet úgy szokás megfogalmazni, hogy „nem sértheti a szocializmus fő érdekeit, sem a nemzeti, sem az internacionális keretekben".

A nacionális és az internacionális kérdése közvetlenül kapcsolatban áll egy másik dialógussal, amely a kommunista és munkáspártok viszonyának a megbonthatatlan egységéről folyik. Melyek is lennének e megbonthatatlan egység, azaz monolitizmus fő jellemzői, milyen értelmet, tartalmat tulajdoníthatunk neki, milyen szerepe van a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyában — ezekkel a kérdésekkel korántsem foglalkozott kellő mértékben a marxista elmélet olyan behatóan, mint ahogy azt a kérdés, a forradalmi gyakorlat megkövetelné.

A kommunista és munkáspártok egyik legfőbb stratégiai célkitűzése mindig is az akcióegység és politikai egység volt. Ez volt célkitűzése a múltban, ez a jelenben, és marad a jövőben is. Ez nem vitás. Az akció- és politikai egység megvalósításának feltételeit, lehetőségeit, formáit és módszereit illetően már különböznek a felfogások. A monolitizmuson alapuló egység immár a múlté. A múlté, amelyben a megbonthatatlan egységhez a fejletlen kommunista és munkásmozgalom, a Kommintern szervezési formája, a nemzetközi méreteket öltő demokratikus centralizmus stb. adott keretet. Negyed század elegendő időnek bizonyult ahhoz, hogy a monolitizmust a munkásmozgalom fejlődésének eredményeiből kirekesztve negatív tapasztalatként könyveljük el.

A monolit egység nem követel sem többet, sem kevesebbet, mint az érdekek, nézetek, fölfogások szinte teljes azonosságát, a célok egységes megfogalmazását. Ugyanakkor a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom vezetésében erős központosítást von maga után. Olyan központot követel, amely megfogalmazza a vezérirányvonalat, stratégiát, taktikát, ugyanakkor szigorúan ellenőrzi az egységes politikai irányvonal megvalósítását. A Kommunista Internacionálé volt az az egyetlen szervezési forma, amely képviselhette ezt a monolit egységet. A monolitizmust, amely a nacionális és az internacionális kérdésében, az objektív ellentmondásokból adódó kérdéseket az internacionális javára döntötte el. Az egyenlőtlen viszonyok kialakulását serkentette, ezért már nagyon

korán ellentétbe került a kommunista és munkásmozgalomban jelentkező újabb reális viszonyokkal. Ellentétben került azokkal az elvekkel is, melyek a kommunista és munkáspártok egymás közötti viszonyaiból indulnak ki.

A gyökeresen megváltozott feltételek és viszonyok között a monolit egység szorgalmazása mindinkább formálissá vált. A formális egység pedig serkentő táptalaja lett az amúgy is jelenlevő ellentmondásoknak, gátolva az ellentmondásokból táplálkozó akcióegység kialakulásának természetes folyamatát. Mindezek eredményeként a monolit egység követése sok kommunista pártot szigetelt el saját tömegeitől, népétől, sok párt sodródott a szektásság útvesztőibe. Mind távolabb sodorva őket attól a törekvésüktől, hogy nacionális erővé kívánnak válni, hogy az osztályérdekeknek és nemzeti érdekek hordozói szeretnének lenni. A monolit és formális egységet viszonyaiban a bizonytalanság, belső egyensúly hiánya jellemezte. A kikényszerített, kierőszakolt egység így sorakozott fel a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kudarcainak legfőbb okozói közé, így a már ismert drámai események tényezőjévé vált.

A kommunista és munkásmozgalom története bebizonyította, hogy csakis az önálló, szabad pártok képesek az együttműködésre, mert ehhez az együttműködéshez ösztönző erőt saját országuk népének, munkásosztályának bizalmából merítenek. Az is bebizonyosodott, hogy teljes egységet kialakítani minden kérdésben, bármikor és mindig ugyanazon a módon egyszerűen lehetetlen. A különbségeken, egymástól eltérő stratégián, a szocializmus építésének különböző járható útjain alapuló egység nincs ellentétben az igazi internacionalizmus eszméjével. A különbségekre épülő egység távlatokat nyit a kommunista pártok előtt, hogy saját feltételeikhez alkalmazkodjanak, ennek figyelembevételével járjanak el. Lehetővé teszi továbbá a szélesebb értelemben vett munkásmozgalmi egységet. Természetes, hogy a nacionális és az internacionális kérdésének boncolgatásakor ez a szempont sem elhanyagolandó. Ezért nagyon nehéz a nacionális és az internacionális érdekeket leegyszerűsített definícióba tömöríteni. A különbségekre, ellentmondásokra épülő egység ugyanis nem önmagától értetődő dolog. Ezért ilyen értelemben meg kell határozni a nacionális és az internacionális közötti viszonyok tartalmát, formáit.

Azt a történelmi vízválasztót, amelyben élünk, a termelőerők látványos növekedése, erősödése, valamint a lakosság összetételének gyökeres változása jellemzi — az összlakosság számában, annak követeléseiben, a szocializmusra való törekvésében impozánsan növekedik a munkásosztály részvétele.

Természetesen, ilyen forradalmi viszonyok között mindinkább erő-

ködik a dolgozókban a nemzetközi együttműködés, a nemzetközi szolidaritás iránti vágy. A modern világot jellemző egymás közötti függőség mindinkább serkenti azt az útkeresést, mely a munkásosztály nemzetközi szolidaritásához, együttműködéséhez vezet. Ebben az önálló útkeresésben viszont jelentős szerep jut a dolgozók nemzetközi szolidaritásának értelméről, tartalmáról, az önkéntességen alapuló baráti együttműködésről, proletár- és szocialista internacionalizmusról folytatott dialógusnak.

Az új forradalmi feltételek lehetővé tették, és kiváló feltételeket teremtenek továbbra is a szocializmus fejlődéséhez a világon, az egyes országokban, kiváló alkalmat arra, hogy a kommunista és munkáspártok nemzeti erővé nőjenek, lehetőséget a szektásságtól való szabadulásra, az elzárkózás feloldódására, a szocializmusnak mint világfolyamatnak a kibontakozására egyaránt.

Az európai kommunista- és munkáspártok kongresszusa, amely mindenképpen hozzájárult a nemzetközi szolidaritás és együttműködés értelmének, tartalmának további mélyítéséhez, olyan következtetésekre jutott, amelyek mindenképpen megfelelnek napjaink feltételeinek és igényeinek. Arra a megállapításra gondolunk, melyet a következőképp fogalmazott meg: „Ilyen értelemben nagy ideáljaink, Marx, Engels és Lenin eszméit követve, minden kommunista és munkáspárt továbbfejleszti a nemzetközi szolidaritást, tiszteletben tartva minden párt szuverenitását, egyenlőségét, függetlenségét, a belügyekbe való be nem avatkozást, valamint azt a jogot, hogy a társadalmi haladásért, szocializmusért vívott harcban szabadon választhassa meg a haladást szolgáló, s számára legmegfelelőbb utat. Ebben a harcban minden párt saját hazájában felelősséggel tartozik saját népének, ugyanakkor a kölcsönös szolidaritás alapján együttműködés fűzi minden a szabadságért, függetlenségért, demokráciáért, szocializmusért, békéért közdő haladó erőhöz az egész világon."

A szóban forgó internacionalista együttműködés keretei megfelelnek a forradalmi feltételeknek, híven tükrözik a feltételekhez való alkalmazkodás törekvését. Az ilyen, önkéntes baráti együttműködésen alapuló nemzetközi együttműködés következetes védelme minden kommunista feladata, minden haladó gondolkodású egyéné, aki részt vesz a szocializmust célzó forradalmi feltételek javításában. Ilyenformán a mai föltételek tartogatnak legtöbb lehetőséget és erőt az internacionalista szolidaritásra, a társadalmi átalakulásért, szocializmusért vívott harcra. Ily módon lehetőség nyílik mindannak a túlhaladására, ami a forradalmi gyakorlatban és elméletben elavultak, túlhaladottnak mutatkozott, s ez vonatkozik az internacionalista szolidaritást, proletár internacionalizmust illető tapasztalatainkra is. Ilyenformán a kommunista és munkásmozgalom nemcsak alkalmazkodik a forradalmi feltételekhez, de megakadá-

lyozhatja, hogy ez a kérdés táptalaja legyen a reakciós, ellenforradalmi erőknek, azaz lehetetlenné teheti, hogy ezek az erők a kommunista és munkáspártok közötti nézetkülönbségeket az ellentmondások elmélyítésére használhassák fel, vagyis akadályozzák a szocializmus fejlődését abban, hogy végül is világrendszerré nőjön.

A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok internacionális együttműködése a korszerű viszonyok között magába foglalja az imperializmus elleni harcot és minden olyan törekvés elleni harcot, melynek célja a domináció, a kizsákmányolás. Ugyanakkor magába foglalja azt a feladatot is, hogy a kommunista és munkáspártoknak erkölcsileg, anyagilag támogatnia kell a gyarmatosítás, a neokolonializmus ellen küzdő népfelszabadító mozgalmakat, szorgalmaznia kell velük a politikailag, gazdaságilag a mind egyenjogúbb viszonyokat. Tulajdonképpen ebben rejlik annak a már általunk is említett ténynek a magyarázata, hogy a munkásosztály szocializmusért vívott harcának korszerű feltételei új tartalmakat hoznak a nacionális és az internacionális viszonylatában is.

Vlagyimir Iljics Lenin, a Buharinovval folytatott mindenki számára jól ismert polemikájában azt bizonygatta, hogy az internacionalizmus egyáltalán nem elvont fogalom, hanem ellenkezőleg: minden történelmi kor konkrét kísérője. Mert csakis ilyen alapokon valósulhat meg szerves, dialektikus egység a nacionális és az internacionális között. Az absztrakt, az osztályharc konkrét feltételeitől elvonatkoztatott internacionalizmus, Lenin szerint puszta frázis: „minden absztrakt igazság frázissá válik, ha nem alkalmazzák azt egy konkrét helyzetre". (V. I. Lenin, Összegyűjtött művek, 35. kötet 396. oldal).

A nacionális és internacionális viszonyokra kiható másik stratégiai megnyilvánulás az lenne, hogy ez a viszony nem szűkíthető le csupán a szocialista és munkáspártokra. A nemzetközi szolidaritás és együttműködés ugyanis ettől jóval tágabb fogalom és magába foglalja mindazokat a haladó demokratikus erőket, melyek nemzeti és nemzetközi keretekben egyaránt a társadalmi változásokért, a szocializmusért harcolnak. A haladó erők szövetsége, együttműködése a társadalmi előrehaladás mai viszonyai között szerves összetevője az internacionális szolidaritásnak nemzeti és nemzetközi méretekben egyaránt. „A munka felszabadítása nem helyi, és nem csak nemzeti probléma, hanem olyan társadalmi kérdés, amely minden országot érint..." (Marx Károly és Engels Frigyes művei. 16. kötet, 12. oldal.)

Fordította *Hornok Ferenc*